

Petrik Béla

A TITOKFEJTŐ

„Ez így el fog tűnni” – *In memoriam Modor Ádám*

„Mindig van alternatíva a diktatúrák elnyomó gépezetével szemben. Boldog az a nemzet, amelyik ilyen szilárd jellemű, keresztény felfogású spirituális vezetőt mondhat magáénak.”

(Modor Ádám Márton Áronról)

Közel két éve halt meg Modor Ádám.

Visszakerestem, az elmúlt időben hány emlékezés, értékelés és visszatekintés született a fájdalmasan fiatalon meghalt történészről. Sokat nem vártam, de annál is kevesebbet találtam. Sorban mennek el legjobbaink, s ha már életükben nem, legalább haláluk után töltekeznünk kellene hagyatékukból. Úgy látszik, erre valamely oknál fogva még mindig képtelenek vagyunk; eleresztjük egymás kezét, ha egyáltalán fogtuk valaha. „Ez így el fog tűnni!” – írta Laczik Erika.

Természetesen nem Modor Ádám az első, aki ilyen fiatalon, viharos sebességgel távozott. Elment egy ereje teljében lévő, aktív, még nagy remények és pálya előtt álló fiatal ember. Önkéntelenül is Nagy Gáspár jutott eszembe, mert bármennyire is távol álltak egymástól (?) – egy költő és egy történész –, mégis milyen közeli volt a pályafutásuk. Hiszen mindketten ugyanarra tették fel életüket: a kimondhatatlan, a kimondatlan kimondására, a magyarság 20. századi történelmének, különösképpen 1956 forradalmának, az azt követő megtorlásnak és a diktatúra mindennapi működésének bemutatására, a hazugságok leleplezésére, egy demokratikus, szuverén nemzeti állam létrehozásának álmára. Mindketten a maguk módján ellenséges ellenzékiként, egyikük versekkel a nyilvánosság fórumain – amely orgánumok ezért aztán időről időre bezúzottak és szerkesztőségek bezárattak –, az Írószövetség és a Bethlen Gábor Alapítvány titkáraként; másikuk történészként, mások, az első nyilvánosságból kitiltott munkáinak nyilvánosságra hozásával, vállalva az illegalitásban való tevékenységet, samizdat kiadóként, a Katalizátor Iroda egyik vezetőjeként a gondolatok bármi áron történő szabad közlésével.

Modor Ádám a hazai samizdatkiadás egyik meghatározó alakja volt, s így a rendszerváltás kísérletét megelőzően tevékenységével lelkes nyomdászaként, szervezőként is törvényszerűen kapcsolódott az úgynevezett demokratikus ellenzékhez. Nem volt, talán nem is lehetett az elit tagja. Így aztán a később kanonizált élcsapat részeseként a kilencvenes években sem futott be karriert, nem töltött be semmiféle posztot, nem élt kiváltságokkal. Talán nem is kívánta ezt, hiszen azt a titkot akarta feltárni, „hogyan kerülhetnek egymás mellé megfigyelők és megfigyelték, besúgók és besúgottak, házkutatók és

kutatottak a formális hatalom csúcsain, s a hálózatok háttérvilágának titkos szobáiban, ahol döntések születnek” (Balog Zoltán). Ez a különállás, később szakítás már 1989 előtt bekövetkezett, mégha nem is látványosan, de érzelmileg bizonyosan. Más utakat járt, más megoldásokat képzelt el a szamizdatos ellenzék ezen része, mint a ma demokratikus ellenzéknek ismert mozgalom magja: hiányolták a kézfogást a koalíciós idők nagy öregjeivel és az 1956-os forradalom és szabadságharc munkás vezetőivel, s idegenkedve figyelték egy jól meghatározható csoport, egyes személyek többiek fölé rendelt viszonyát. Ők aztán – bár akkor természetes módon együtt mozogtak – kikoptak és eltűntek a hivatalos történelemkönyvekből: Pákh Tibor, Krassó György, Nagy Jenő, Balassa János, Laczik Erika, Nagy András, Orosz István, talán Solt Ottília és nem utolsósorban Modor Ádám. Történetük feldolgozása – amelyet az ekkor már hatalomban lévő, volt demokratikus ellenzék tagjai igyekeztek perrel fenyegetve elhallgattatni, majd a sikertelenséget látva, a mellőzött kisemberek sértettségére hivatkozással negligálni és lejáratni –, a Katalizátor Iroda sorsának felfejtése közben fényt derítettek a nyolcvanas évek demokratikus ellenzéke és a hatalom számos kapcsolatára, eddig ismeretlen oldalára

Például *A magyar demokratikus ellenzék* című Csizmadia Ervin-könyv prekonceptiójának spirítusz rektorára, arra, hogy kik és milyen módon kerültek be önmagukat középpontba állító mondandóval ebbe a kultuszkönyvbe s kik maradtak ki belőle. Kiket hallgatnak agyon maguk a megkérdezettek is, köztük Kis János, Demszky Gábor, Rajk László, Kószeg Ferenc, Magyar Bálint. Hiszen ez a kötet legproblematisabb pontja: a demokratikus ellenzék történetének bemutatása a közkatonák nélkül, kiszakítva az eseményeket a hatalom történései, a népi-nemzeti ellenzék és a pártközpont Aczél György által vezetett apparátusának harcai közül, elfeledve a demokratikus ellenzék és a hatalom együttjátszásának számtalan momentumát, kivételezett és kirakat-helyzetét.

Talán a rendszerváltás kísérlete előtti időszak egyik nagy mulasztása, hogy ez a fiatal, agilis, szervezésben és „mozgalmi munkában” jártas, a saját egzisztenciáját is kockára tevő réteg és az úgynevezett népi-nemzeti ellenzék nem talált utat egymáshoz. Mindkét fél idegenkedése érthető, hiszen a napi személyes kötődések, a módszerbeli különbözőségek elfedték, hogy a demokratikus ellenzék e csoportja sokkal közelebb áll a népi-nemzeti ellenzék céljaihoz és eszméihez, mint a demokratikus ellenzék irányító és meghatározó magjához. Ha ez a felismerés, amely a célok és az eszmék együttállásában – nevezetesen, hogy mindkét irányzat egy valódi rendszerváltásért és nem csupán a hatalomgyakorlók cseréjéért, egy szuverén nemzeti állam, egy parlamentáris berendezkedés megteremtéséért küzd – a nyolcvanas évek közepén megszülethetett volna, úgy a népi-nemzeti ellenzék számos új eszközzel bővíthette volna a hatalommal szembeni felépésének fegyvertárát. Számos információval gazdagodhatott volna a demokratikus ellenzék valós természetéről és céljairól, ezáltal sokkal felkészültebben – talán kevesebb illúzióval – vágthatott volna bele a rendszerváltás kísérletébe. A demokratikus ellenzékben felnövő és ott szocializálódó csoport pedig erős szellemi töltést és támogatást kaphatott volna valós céljai megfogalmazásához. Láthatta volna, hogy létezik a hatalommal

és a rendszerrel szembeni fellépésnek más formája és tartalma az úgynevezett demokratikus ellenzék világán kívül is, létezik egy alapvetően másfajta világgép is, mint a demokratikus ellenzék marxizmusból sarjadt gondolatrendszere.

Modor Ádám ahhoz a fiatal generációhoz tartozott, amelynek tagjai elutasították a kádári rendőrállamot, az orosz megszállást, a lengyelországi Szolidaritás volt a példaképük, hitük szerint dolgoztak egy demokratikus átalakulás reményében, szamizdat kiadót hoztak létre és működtettek.¹ E kiadó legendás történetét mutatta be Gulyás János filmrendező dokumentumfilmje, amelyhez és aztán több másikhoz is Modor Ádám nyújtott szakmai támogatást – akár riporterként is. Több mint fél évtizedig dolgoztak a szamizdatos évek feldolgozásán és dokumentálásán. Annak érdekében, hogy a preconcepciók alapján megírt hivatalos kánon mellett legalább ebben a formában elkészüljön a történesek egy másik olvasata is, amely talán emléket állíthat az ellenzéki mozgalomban részt vevő névtelen közkatonáknak. E közös munka eredménye az Inconnu csoportról, a Pákh Tiborról, valamint a Demokrata alapítójáról, Nagy Jenőről készített portréfilm. S ennek a munkának az eredménye a Krassó Györgynek emléket állító kötet is, melynek méltó elismerése volt az elsőként átadott Krassó-emlékplakett.

Modor Ádám kíméletlenül őszinte és következetes magatartással ment vélt és valós igazsága után, nem nagyon törődve azzal, hogy éppen kinek okoz ezzel fejtörést, kinek a légvárát tapossa össze, kinek az érdekeit sérti. A rendszerváltás és a titkosszolgálatok kapcsolatával foglalkozó írásai mutatták fel a demokratikus ellenzék névtelenjeinek erőfeszítéseit, mesélték el az ellenzék kanonizált történetéből kimaradt eseményeket. Ahol lehetőség volt rá, helyére igazította azt a mitológiát, amely a demokratikus ellenzék magja körül kialakult. Írásaiban azt szerette volna bemutatni, hogyan működött a rendszer hatalmi mechanizmusa, rejtett szerkezete: „Milyen megfigyelési és manipulációs gépezetet működtetett a hatalmon lévő MSZMP abból a célból, hogy ellenőrizze, és ha kell, rejtett eszközökkel befolyásolja a társadalom életét, tagjainak sorsát.” Elsők között ismerte fel, hogy a Kádár-rendszer belügyi iratainak feldolgozása, a meglévő és a hiányzó dokumentumok értékelése nélkül nem rajzolható meg a 20. század második felének hiteles történelme, s ezért szinte megszállottan kutatta a Történeti Hivatal régen porosodó aktáit: „Egykor titkos, elfekvő aktákról fújom le a port. A sárguló lapokról élénk tárulnak életek, sorsok, vágyak, tervek, szenvedések. Több itt olvasható irat *szigorúan titkos, különösen fontos* információ volt, egy diktatúra hatalmasainak szolgálatában. Ha nyilvánossá válik a titok, már lehet róla beszélni, vitatkozni. A múltból alkotott képünk részévé válik mindaz, ami 1956 és 1989 között kiváltságos kevesek számára hatalmuk egyik építőköve volt.” Az egész életmű mozgatórugóját tárta fel így egyik könyvének ajánló soraiban: nemcsak a rendszerváltás kísérletét követően, de a szamizdatos időkben is a nyilvánosság, a gondolat szabadságának minden körülmények között történő

¹ A Katalizátor Irodát 1982-ben alapította Gehér József, Kurdi Zoltán, Rózsa Gábor, Laczik Erika, akikhez 1986-ban csatlakozott Modor Ádám és Balassa János.

biztosítása hajtotta, hogy minden megbeszélhető és megbeszélendő legyen, ahol már nincs, nem lehet helye manipulációknak; ahol minden önmagáért beszél. A tiszta helyzet. Az olthatatlan – néhol naiv, szinte gyerekes – igazságvágy.

Szívesen beszélt szüleiről, arról, hogyan fogadta szamizdatos tevékenységét a családja, a barátságról, a barátok megválasztásáról. Ma sem tudom, hogy miért avatott be bizalmas családi titkaiba, miközben vizsgáltuk és szagoltattuk az általa készített birsalmasajtokat. Ma is oda képzelhetjük a Centrál vagy az Alföldi étterem nagy ablaka mögé, sokszor Szilágyi Györggyel, akihez megfejthetetlen barátság fűzte, nagyon szorosán és láthatóan nagyon mélyen. Utoljára halála előtt, nyár végén találkoztunk a Centrálnál, ahová Szilágyi már nem jött el, mondván, ilyen, a Kecskeméti utca feltúrása miatti kuplerájban ő nem tud és nem is hajlandó közlekedni. Egy szatyorban vitte az ebédet öreg barátjának. Nem sokkal előtte, június 16-án tartotta utolsó előadását – talán szimbolikus is ez –, *Utak a ravatalig* címmel, Nagy Imréék újratemetésére emlékezve, napról napra idézve Kádár, a kommunista titkosszolgálat és az állampárt vezetésének képletes és valószínűs végóráit. Aztán már csak a kórházból kaptam róla hírt, újabb súlyos műtétről. És el is ment, hirtelen. Ahogy a fiatalok szoktak: váratlanul és megmagyarázhatatlanul. S mi itt maradunk fel nem tett kérdéseinkkel, el nem mondott vallomásainkkal, rossz érzéseinkkel, hiábavaló büntudatunkkal. Egyszer majd ezt is ki kell beszéljük. Nem sok időnk volt rá, nem sok idő adatott...

Az utolsó könyv, az utolsó munkák, amelyeken dolgozott – a Fidesz-könyv második kötete, az Inconnu csoportról szóló írás –, befejezetlenek maradtak. De életművét korai halála ellenére sem érezhetjük torzónak. Szemléletében, főbb elveiben és irányában kiforrott, világos és példaértékű, kutatói magatartása tiszta és szilárd, történelmi álláspontja tárgyilagos és következetes – s talán ezért néha kíméletlen – volt; emberi magatartását az önzetlenség és a szeretet irányította. Mindez itt maradt számunkra. Mindez tanulható és tanítható. „Kistestvéri szeretettel” gondolok ma is rá, hogy legalább azt mentsük, ami menthető.

Keleti pályaudvar 1-2.